

Edward Rymar

Nazwy wzniesień w regionie chojeńskim, trzcińskim i mieszkowickim

Rocznik Chojeński 5, 317-338

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Edward Rymar*

Pyrzyce

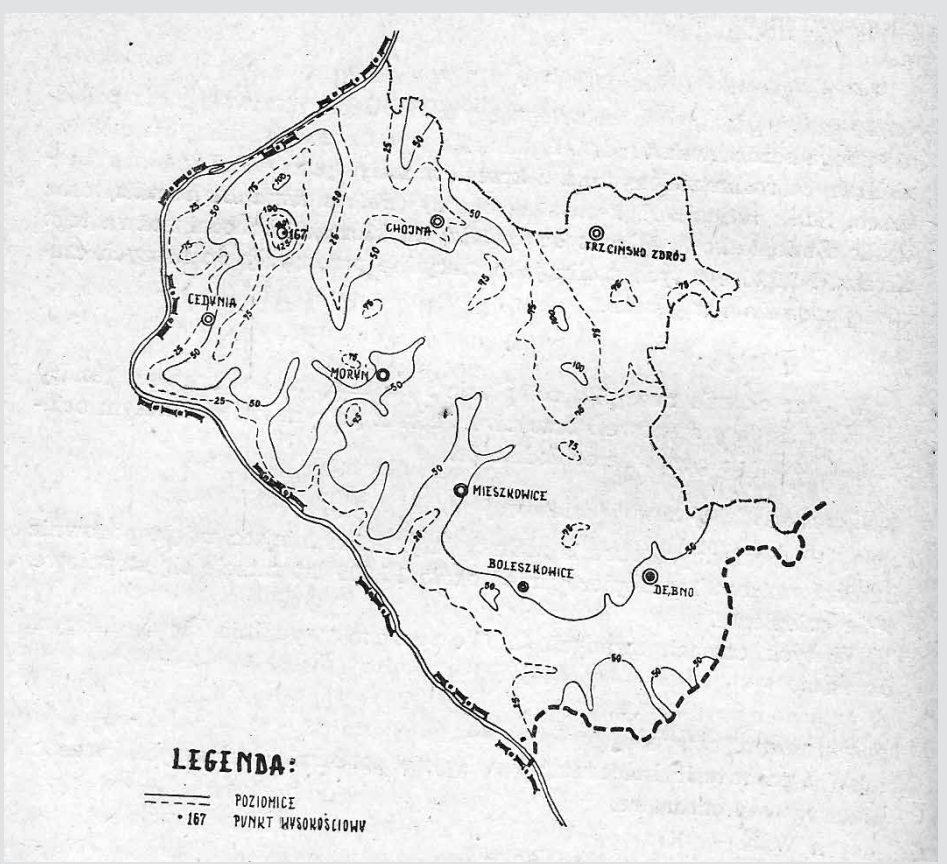
NAZWY WZNIESIEŃ W REGIONIE CHOJEŃSKIM, TRZCIŃSKIM I MIESZKOWICKIM

Do dziedzictwa kulturowego należą również zabytki nazewnicze. Człowiek zawsze nazywał miejsca, które go otaczały, rzeki, jeziora, wzgórza, doliny, lasy i zagajniki, łąki i pola. Na Pomorzu i w Nowej Marchii wiele z nich znamy dopiero z czasów nowożytnych, są one często pamiątkami w językowej szacie niemieckiej, jednak zwłaszcza w nazwach wodnych w wielu z nich dostrzegamy pamiątki języka dawnych Pomorców (Kaszubów). W niniejszym tekście zajmiemy się tylko nazwami miejscowymi i terenowymi określającymi wyniesienia terenu na przyodrzańskiej połaci dawnej Nowej Marchii, na dawnych ziemiach chojeńskiej, trzcińskiej i mieszkowickiej.

Badany teren ukształtował wycofujący się na północ lodowiec formujący pasma piaszczystych wzniesień moreny czołowej i dennej. Zaczynają się one od doliny Odry z brzegami od 13–30 m do 159–166,5 m n.p.m. Krzymowskich Gór (*Wildheide Berge*) w Puszczy Piaskowej na południowy zachód od Krzymowa z najwyższą kulminacją w Zwierzyńcu między Raduniem a jeziorem Ostrów i zalesioną Kurzą Górą (*Hühner Berg*) o wysokości 142,1 m n.p.m., trzy kilometry na zachód od Krzymowa, w strefie moreny czołowej. Szczególnie północna część interesującego nas terenu jest silnie pofałdowana, z przeciętną wysokością od 70

* Prof. dr hab. Edward Rymar jest emerytowanym pracownikiem Instytutu Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Szczecińskiego, wieloletnim dyrektorem pyrzyckiej Biblioteki Publicznej, autorem kilkuset publikacji głównie dotyczących średniowiecznych dziejów Pomorza i Nowej Marchii.

do 80 m n.p.m. W głębi (na wschodzie) badanego obszaru, w okolicy Trzcieńska-Zdroju, wzniesienia dochodzą do 97,7 m n.p.m. Dalej na południe teren nieco się obniża – do 50–60 m, choć jednocześnie są wzniesienia do 112,8 m n.p.m., jak Kacerska Góra (102 m) między Orzechowem a Cedynią, Niebiańska Góra (109,5 m) 700 metrów na południowy zachód od Gogolic i 500 metrów na północ od Chełma Górnego. Dalej – na południowym wschodzie, w rejonie Czelinea i Boleszkowic, teren obniża się do 10–30 m n.p.m.

Mapa 1. Hipsometria dawnego powiatu chojeńskiego według Stefana Kownasa
Źródło: *Z dziejów ziemi chojeńskiej*, Szczecin 1969, s. 20.

Prezentowany zbiór nazw pochodzi z rozpoznanych źródeł i licznej literatury regionalnej, a wreszcie z map. Nie zawsze nazwy spotykane w literaturze dają się jeszcze zidentyfikować w terenie. Część z nich to zapewne ludowe nazwy wyżej położonych pól. By ułatwić identyfikację (bo wzgórza pomniejsze mogą występować pod różnymi nazwami) zrezygnowano z układu alfabetycznego na

rzecz geograficznego, poczynając od północy ku południowi. Obiekty ponumerowano, by łatwiej je było odszukać w zamieszczonym indeksie alfabetycznym. W przeglądzie uwzględniono i nazwy miejscowe z członem *-Berg* (jak Königsberg/Chojna), bo wszak mogły oddawać położenie miejscowości lub jej rolę w umocnieniu terenu także wtedy, gdy wyniesienie terenowe było sztuczne. Stąd do tej kategorii zaliczymy także nazwy mające człon *-Burg* (jak Müggenburg/Brochucin, Burgwall/Grodzisko), czyli sztuczne wyniesienie terenowe o charakterze obronnym. Te jednak nazwy miejscowe dla odróżnienia zapisano kursywą. Po przetłumaczeniu z języka niemieckiego stwierdzono, że najczęściej nazw określających wzniesienia terenu ma charakter odzwierzęcy: Zwierzyniec (79), Wronia Góra (dalej: G.) (6), Sikorcze Góry (9), Jastrzębia G. (140), Żurawia G. (110), Wróbla G. (50), Kurza G. (77), Kogucia G. (64), Zięba (68), Borsuca G. (86), Zajączka G. (162), Lisia G. (18, 42), Królicza G. (32, 108), Krowie Góry (33), Pijawca G. (21), Racza G. (46). Sporo jest nazw odroślinnych: Akacyjowa G. (2), Jałowcowe Góry (10), Winna G. (27, 159), Lipia G. (30), Krzaczasta G. (87), Dębogóra (114 a, 134, 170), Jałowiecka G. (82), Jęczmienna G. (139). Wykorzystanie wzniesień w celach obronnych, budowy umocnień (grodów, zamków) manifestuje się w nazwach: Grodzisko (Burgwall, Ringwall, Burgward; 25, 29, 61, 76, 88, 174), Strażnicza G. (48), Armatnia G. (84), Okopna G. (7), Wałowe Wzgórze (93), Zamkowa G. (147, 182). Znalazły się też w wykazie nazwy odosobowe, jak: Montecuculi (30), Pańska G. (54), góra Katarzyna (101), Piotrowe Wzgórze (111), Kozacza G. (116), Edelmanns/Szlachetka (89), i odmiejscowe: Krzymowskie Wzgórze (78), Osinowskie Górki (125), Siekiercze Góry (146), Chełmskie Góry (180), Troszyńska G. (190), Boleszkowicka G. (195). Przed wiekami wzniesienia wykorzystywano w celach kultowych lub wiązano z ludowymi gusłami, wierzeniami i bajkami, stąd: Niebiańska G. (181), Boża G. (185), Piekielne Góry (65), Straszne Góry (72), Olbrzymia G. (197), Czarodziejska G. (19), Czarcia G. (31), Kacerska G. (40, 127), Kapłańska G. (3), Mennicze Góry (52), Krasnoludek (96), Babiniec (136), „Siedmiu Braci” (168). Mamy też nazwy związane z innym wykorzystywaniem wzniesień niż obronny. I tak, w wykazie znalazły się nazwy: Cmentarna G. (12), Wisielcza G. lub Szubieniczna G. (24, 59, 103), Graniczna G. (112), Glińska Kępa (97), Garncarska G. (113, 138), Klasztorna G. (114), Młyńska G. (56), Wiatraczna (90, 115, 121). Charakter wzniesienia oddano zapewne w nazwach: Długogóra (100), Piaskowa G. (20, 98), Łysa G. (17), Żwirowe Góry (41), Jasne Góry (57), Wapienna G. (187), Bagienna G. (186), Kamienne Wzgórze (132), Ostrzyca (14, 109, 129). Są wreszcie liczne nazwy, których pochodzenie nie jest jasne.

Ważniejsze obiekty fizjograficzne otrzymały polskie nazwy najpierw w trybie urzędowym (w niniejszym zbiorze oznaczone dopiskiem SNG w na-

wiasie, odsyłającym do *Słownika nazw geograficznych Polski Zachodniej i Północnej* Stanisława Rosponda z 1951 roku). Tych jednak w odniesieniu do wzgórz w omawianym regionie właściwie nie ma. Sekcja poznańska Komisji Ustalania Nazw Miejscowych i Obiektów Fizjograficznych zajęła się regionem chojeńskim późno i do 1955 roku nie zdołała wnieść swych propozycji na posiedzenie komisji głównej, stąd nie zostały one zaakceptowane i opublikowane w „Monitorze Polskim”. Nazwy te, zachowane w pozostawionej kartotece sekcji poznańskiej, tu pojawiają się po raz pierwszy (z dopiskiem: KU; obecnie spis ten znajduje się w Bibliotece Głównej Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu). Podobnie oznaczone zostaną nazwy obecnie występujące w rozpoznanej literaturze (zwłaszcza w *Słowniku nazw fizjograficznych Pomorza Zachodniego* Tadeusza Bialeckiego – z dopiskiem BS). Własne rekonstrukcje czy tłumaczenia nazw ujęto zaś w cudzysłów (są to tylko odautorskie propozycje). Pozostałe zamieszczono w wersji oryginalnej; najwięcej z nich pochodzi z mapy w skali 1 : 25 000 z 1913 roku, co dla ograniczenia przypisów zaznaczono w tekście głównym następującym oznaczeniem: M i nr odcinka mapy.

1. Górki Krajnickie (*Berg Kolonie bei Hohenkränig*) (SNG) – osada nowsza istniejąca już w 1809 r.¹ tuż przy Krajniku Dolnym.
2. „Akacjowa G.” (*Akazienberg*) – przy jezioru Krummen Pfuhl w Krajniku Górnym, opodal Grabiego Lasu².
3. „Kapłańska G.” (*Priesterberg*) – przy pld. krańcu Krajnika Górnego.
4. *Peckberg* – opodal pld. zabudowań Krajnika Górnego³; nieco dalej najwyższy punkt okolicy – wzgórze nr 5.
5. *Hohenkräniger Hinterlos* (99,4 m n.p.m.) tuż na pld. wsch. od zabudowań Krajnika Górnego.
6. „Wronia G.” (*Krahenberg*, 1683), na

terenie pola kościelnego w Krajniku Dolnym⁴.

7. „Okopna G.” (*Schantzenberg*) – łąn ziemi parafii w Krajniku Górnym na „dolno-krajnickim” polu⁵. Ślad po szańcach, okopach wojennych?

8. „Parasolka” (*Schirmberg*) w Dolinie Miłości (*Tal der Liebe*) w Krajniku Górnym, utworzonej w latach 60. XIX w. przez Annę von Humbert – właścicielkę majątku w Krajniku, z wielkich głazów narzutowych zebranych na tzw. dziś Wzgórzach Zatońskich – upamiętniających ważne postaci niemieckiej nauki, kultury, teologii, polityki, jak Goethe, Schiller, Hindenburg i Herman – król germańskich Cherusków. W ciągu spacerowym o nazwie *Bergstrasse* przez drewniane „diabelskie mosty” ścieżka prowadziła ponad małym wąwozem.

¹ H.-G. Bluhm, *Hohenkränig. die Geschichte eines Guts-und Bauerndorfes im Kreise Königsberg in der Neumark*, Poggenhagen bei Hannover 1972 (maszynopis w bibliotece publicznej w Chojnie), s. 33.

² Tamże, s. 35.

³ Tamże.

⁴ H. Butow, *Aus der Matrikel der Pfarre Hohenkränig von 1683*, „Die Neumark” 1927, Nr. 7/8, s. 123.

⁵ G.-H. Bluhm, *Hohenkränig...*, s. 67.

Przy wzniesieniu *Lusthausberg*, potem zw. *Luststusberg*, ustawiono kamień pamiątkowy rodziny Humbertów⁶.

9. „Sikorcze Góry” (*Specht Berge*) – wzniesienie nad Mglicą (wschodnią Odrą), na płd. od Zatoni Dolnej, na zach. od Gęslic, 1913 (M nr 1484), brak polskiej nazwy (BS, 791).

10. „Jałowcowe Góry” (*Wacholder Berge*) – wys. 35,4 m n.p.m., na płd. zach. od Garnowa, tuż na płd. od drogi do Grabowa, 1913 (M nr 1485).

11. „Olbrzymie Góry” (*Riesenberg*) – do 53 m n.p.m., na polach tuż na płd. wsch. od Nawodnej, 1913 (M nr 1485).

12. „Cmentarna G.” (*Erdbeerberg*) – na polach Nawodnej⁷.

13. *Renn Berg* (39 m n.p.m.) – na płn. wsch. od Nawodnej, 1913 (M nr 1485).

14. „Ostrzyca” (*Spitzberg*) w Nawodnej⁸.

15. „Osuwisko” (*Geschiebeberge*) – na polach Nawodnej⁹.

16. „Majówka” (*Maienberg*) – w Nawodnej na płn. od drogi do Strzelczyny¹⁰.

17. „Łysa G.” (*Kahlberg*) – wys. 41 m n.p.m., w Nawodnej¹¹.

18. Lisia G. (*Fuchs Berg*) – na polach Nawodnej¹².

19. „Czarodziejska G.” (*Hexenberg*) – w Nawodnej, opodal drogi do Lisiego Pola¹³.

20. „Piaskowa Góra” (*Sandberg*) – w Nawodnej, przy drodze do Lisiego Pola¹⁴.

21. „Pijawcza G.” (*Egelberge*) – wys. 65 m n.p.m., na płd. wsch. od Nawodnej, na płd. od drogi do Strzelczyna, nieco na wsch. od „Olbrzymich Gór” (*Riesenberg*), 1913 (M nr 1485).

22. Königsberg (Chojna) – nazwa pojawia się w 1244 r. (Konigkesberge) i oznaczała tyle, co „królewski zamek/gród” (łac. castrum), zamiast niem. Königsburg, co zdaje się wspierać wizerunek pierwotnej pieczęci (herbu) ukazujący postać w koronie siedzącą na tronie z nogami opartymi o trójwzgórek. Podobnie jak Landsberg (Gorzów), Friedenberg (Strzelce), Woldenberg (Dobiegniew) – inne miasta dawnej Nowej Marchii zorganizowane przez margrabiów brandenburskich. Nazwa nie oznacza miasta na górach, lecz miejsce warowne, chroniące okolicę opartą przez margrabiów¹⁵. Pojawiła się ostatnio też hipoteza, że to nazwa pomorska odosobowa, w König- należy się bowiem dopatrywać osoby Konik, do której dodano niemieckie słowo -berg¹⁶.

23. Wyzka (*Hohe Wall*) – wys. 41,4 m n.p.m., 0,6 km na płn. Zach. od Garnowa, 1913 (M nr 1485; BS 503).

24. „Wisielcza G.” (*Gerichtsberg, Galgen Berg*) – wys. 25 m n.p.m., 2 km na zach. od Chojny, między Rurzycą a drogą do Stoków, na płd. od młyna Krupin i drogi przecinającej Świecką Szosę do Krzymowa. Galgenbergi to Góry Wisielców. Istnieje jednak opinia, że to nie ślad gór szu-

⁶ Tamże, s. 38.

⁷ „Königsberger Kreiskalender”, 1982, s. 167.

⁸ Tamże.

⁹ Tamże.

¹⁰ Tamże, s. 168.

¹¹ Tamże.

¹² Tamże, s. 167.

¹³ Tamże, s. 168.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ P. v. Niessen, *Noch einmal die Lage der Burg un des Territoriums Chinz*, „Schriften d. Vereins f. Geschichte d. Neumark” 13, 1902, s. 228 i n.

¹⁶ C. Gahlbeck, *Der Oder-Drage-Raum in voras-kanischer Zeit. Großpolen, Schlesien und Pomern im Wettstreit um den Besitz der späteren Neumark*, Jahrbuch f. die Geschichte Mittel- u. Ostdeutschlands 45, 1999, s. 71.

bienicznych, gór straceń (od niem. *Galgen* – szubienica), ale: 1) w czasach prehistorycznego osadnictwa od słowiańskiego słowa *jalovu* – *Jaloberg* oznaczającego jałową ziemię zamienioną w cmentarzyska, a na tej w Chojnie rzeczywiście stwierdzono pomorskie cmentarzysko; albo 2) od słowa *golu*, *goły* oznaczającego łysą górę¹⁷. Nazwa ta oznacza jednak także wzniesienia z szubienicami, a ta chojeńska od wieków średnich była miejscem straceń. *Galgen* w 1611 r., z inskrypcją o zajęciu 27 grudnia 1630 r. miasta przez Szwedów. Łamano tu w 1676 r. kołem skazańca, ścięto w 1687 r. mieczem dwóch rybaków za zabicie żołnierza¹⁸, było to też miejsce straceń w 1714 r.¹⁹ (M nr 1486, 1558).

25. „Grodziszczce” (*Ringwall*) – grodzisko na płd. od Garnówka (M nr 1558).

26. „Biedrzeńcowa G.” (*Pimpinellen Berg*) – wys. 38,7 m n.p.m., 1913, 2–3 km na zach. od Chojny przy drodze do Stoków, ze śladami wczesnośredniowiecznego osadnictwa²⁰ (M nr 1558). Zabawy żaków chojeńskich na tym Anżykowym (Bie-

drzeńcowym) Wzgórzu z okazji Zielonych Świątek i wykopywania korzeni anyżu w XVII w. opisano niedawno²¹.

27. Winna G. (*Wein Berg*) – wys. 30,2 m n.p.m., od płn. zach. przylega do Chojny, 1913 (M nr 1486, BS, 489). Tam średniowieczna winnica. W 1431 r. Matthias Murmeistersche fundował mszę poranną w kościele Mariackim z dochodów ze swego ogrodu Wienberch²² koło miasta; także inna winnica kościoła parafialnego na lewo od drogi z Chojny do Nawodnej, należąca do burmistrza Valentina Bärwaldta, który w 1543 r. dokonuje nowych nasadzeń; winnica burmistrza Mikołaja Ludwiga k. Bramy Czworokolskiej, 1575 r.²³

28. „Winnogóra” (*Wein Berg*) – *Wynberch* w Chojnie, w 1372 r., wys. 57,5 m n.p.m., nad Mętnicą, wymieniona przy opisie granicy pól dworu w Garnowie z polami Chojny między Mętnicą a jez. Krzymowskim 9 stycznia 1418 r.²⁴ i potem na płd. zach. od Garnówka przy drodze do grodziska. W 1688 r. należała do kościoła w Garnowie²⁵; w 1913 r. na wsch. od Krzymowa, na płd. od drogi na wsch. (M nr 1558).

29. „Grodzisko”, „Grodziszczce” (*Burgwall*) – zamek Askańczyków i Wittelsbachów

¹⁷ E. Mucke, *Die slavischen Ortsnamen der Neumark*, „Schriften d. Vereins f. Geschichte d. Neumark“ 7, 1898; *Die slavischen Ortsnamen der Neumark*, SVGN 7, 1898, s. 179; R. Reiche, *Bausteine zur Geschichte der Stadt Königsberg in Neumark während des Mittelalters*, Königsberg i. Nm. 1898, s. 85, 94.

¹⁸ R. Schmidt, *Scharfrichter und Abdecker im Kreise Königsberg*, „Königsberger Kreiskalender“ 3, 1928, s. 60, 107.

¹⁹ A. Kehrberg, *Erlauterten historisch-chronologischer Abriß der Stadt Königsberg Nm.*, 2 Aufl., Berlin 1724, s. 10, 127. Więcej: M. Gierke, *Szwedzki kopiec*, „Rocznik Chojeński“ 2012, t. IV, s. 393–398.

²⁰ C. Gahlbeck, *Zisterzienser und Zisterzienserinnen in der Neumark*, Berlin 2002, s. 513.

²¹ J.A. Kościelna, *Augustin Kehrberg (1668–1734). Próba biografii*, „Rocznik Chojeński“ 2012, t. IV, s. 164 i n.

²² A. Kehrberg, *Erlauterten historisch...*, Abt. I, s. 71.

²³ Tamże, s. 14; G.F. Neumann, *Versuch einer Geschichte und Topographie der Stadt Königsberg in der Neumark*, Berlin 1824, s. 124.

²⁴ *Codex diplomaticus Brandenburgensis*, hg. A. F. Riedel, Berlin 1838 – 1869, (dalej: CDB) XIX, s. 254, 318 z datą 1318 r., ale zob. H. v. Bütow, *Reichenfelde*, „Die Neumark“ 9, 1932, s. 9.

²⁵ H. v. Bütow, *Reichenfelde...*, s. 10 n., 24.

w Chojnie, zniszczony przez mieszczan w latach 1348–1349. G.F. Neumann uożsamiał go w 1824 r. z grodziskiem (*Burgwall*) w dolinie Mętnicy na zach. od Chojny, z wyraźnymi śladami wałów, pisząc, że przed stu laty były tu fundamenty z kamienia polnego²⁶, myląc je z osadą, która dała początek miastu. W 1395 r. Chojna otrzymała *Burgwall* od wójta Kaspara von Dony²⁷. Być może rację ma P. v. Niessen, że w tym miejscu stał zamek zburzony w 1348 r.²⁸ i było to miejsce chojeńskiej chyży w rejonie klasztoru Augustianów w obrębie murów obronnych.

30. Lipia G. (*Lindberg*) – wys. 85 m n.p.m., tyle co *Schlängenberge*²⁹, na płn. wsch. od Chojny, już na polach Barnkowa, między Barnkowem a Rurką, w dolinie Rurzyca, na pograniczu z polami wsi Lisie Pole. Zimą 1627/1628 kwaterowały tam wojska cesarskie z armii Wallensteina, pod wodzą gen. Montecuculi. Dlatego górę poczęto w Chojnie zwać *Montecuculi Berg* (M nr 1558)³⁰. A. Kehrberg pisał w 1714 r., że góra zwie się *Lindenberg*³¹, ale nikt w Chojnie tak wzgórze już nie nazywał,

choć lipy nadal tam rosły. Także na późniejszych mapach z lat 1771, 1779 stwierdzamy *Lindenberg*, jednak nazwy tej nie używali już mieszkańcy. Obecnie bez nazwy; współcześni mieszkańcy od dawnych niemieckich dowiadują się o tradycji wzgórze Monte Kukuli (*Kukelsberg* to zdaniem jednych góra, z której można „kukać”, patrzeć) i snują domysły, czy aby nie ma to związku z cesarskim generałem³². Tu rozbić miał swoje obozy austriacki feldmarszałek, kwatermistrz Rajmondo Montecucoli (1609–1680) z bogatej rodziny włoskiej. Szczegółowo w 2003 r. zajął się włoską nazwą Claus Krätzner. Rajmondo, podobnie jak jego ojciec Galeotto (1570–1619) i stryj czy kuzyn Ernesto (1582–1633) pozostawali w cesarskiej służbie wojskowej. Autor rozważał, który z nich mógł tu przebywać z wojskiem podczas wojny trzydziestoletniej. Rajmondo był wtedy za młody i nie miał związków z Nową Marchią. Był to zapewne Ernesto, który w 1612 r. na Węgrzech, w 1626 r. na Śląsku był w armii Wallensteina i jako pułkownik na przełomie lat 1627/1628 dowodził w Nowej Marchii regimentem kirasjerów. W ślad za układem z elektorem w sprawie kwaterunku wojsk cesarskich zimą w Brandenburgii, otrzymał 5 listopada 1627 r. rozkaz ciągnąć z regimentem (12 kompanii po 100 ludzi) do Chojny. Od 29 listopada rozmieścił siły w Chojnie, Mieszkowicach, Myśliborzu, Choszczynie, Pełczycach, Strzelcach, Dobiegniewie, Reczu, Ińsku, Drawsku, Świdwinie. Sam stacjonował w Chojnie. Nieprawdopodobne jest jednak, by kwaterowano na górze, gdyż są dowody, że wojska

²⁶ G.F. Neumann, *Versuch...*, s. 52.

²⁷ H. v. Bütow, *Neu aufgefundene Urkunden des Königsberger Stadtarchivs*, „Die Neumark” 1938, Nr. 3, s. 46.

²⁸ P. v. Niessen, *Geschichte der Neumark im Zeitalter ihrer Entstehung u. Besiedlung*, Landsberg 1895 („Schriften d. Verens f. Geschichte d. Neumark“), s. 559; H. Ludat, *Die ostdeutschen Kietze*, Bernburg 1936, s. 88.

²⁹ „Königsberger Kreiskalender” 1926, s. 13; Helmchen, *Die Flurnamen von Bernickow*, „Königsberger Kreiskalender” 1998, s. 57.

³⁰ Kuchta, *Was uns die Königsberger Flurkarte erzählt*, „Königsberger Kreiskalender” 4, 1929, s. 65.

³¹ A. Kehrberg, *Erlauterten historisch...*, s. 11.

³² J. Nowak, *Góra bez nazwy*, „Głos Szczeciński” 12.12.2001, s. 13.

kwaterowały po domach. Znane są również kontrybucje, które ściągał. Opuścił Chojnę 25 stycznia 1628 r. i zgromadził regiment w Kostrzynie. W maju 1653 r. Reichsfurst Rajmondo Montecuculi był też z wojskiem w Nowej Marchii. Według lokalnego przekazu generał został pochowany na omawianej górze. Dlatego mieszkańcy z nim powiązali nazwę, nadal nie wiadomo!³³ W tłumaczeniu z niemieckiego to *Kuckucksberg*, jednak i to nie wyjaśnia, dlaczego skojarzono nazwę z austriackim generałem.

31. „Czarcia G.” (*Teufelsberge*) – 90-morgowy las na płn. wsch. od Barnkowa na mapie z 1775 r.³⁴ W lasku jez. Czarcie (*Teufel See*) na wsch. od Lipiej Góry. Chyba to Chojnica.

32. „Królicza G.” (*Koninchenberg*) – na płd. wsch. od Barnkowa 26-morgowe pole (nieużytki). Według legendy żyło tam dawniej wiele królików (niem. *Kaninchen*)³⁵.

33. „Krowie Góry” (*Kuhberge*) – na płn. wsch. od Barnkowa 100-morgowy las należący do kościoła³⁶.

34. „Wisielców G.” (*Galgenberg*) – na wsch. za Barnkowem, kilka kilometrów w stronę Trzcina-Zdroju (mapa 1775).

35. *Hedwigsberg* (dziś Kipica), (SNG) –

³³ C. Krätzner, *Montecuccoli*, „Königsberger Kreiskalender“ 2003, s. 108–115. Wcześniej o kwaterunku wojsk cesarskich w Chojnie pisał P. Schwartz, *Die Neumark während des dreißigjährigen Krieges*, I Teil. „Schriften d. Vereins f. Geschichte d. Neumark“ 1899, s. 88 i n. Zajął się tym znów G. Brzustowicz w 2009 r., nie wnosząc wiele nowego (*Chojna w czasie wojny trzydziestoletniej*, „Rocznik Chojński” 2009, t. I, s. 45 i n.).

³⁴ Helmchen, *Die Flurnamen...*, s. 57.

³⁵ Tamże.

³⁶ Tamże.

przys. 2 km na płd. od Chojny.

36. *Sternberg* (dziś Osowo), (SNG) – osada na polach na wsch. od Chojny, z pocz. XIX w. Od nazwy terenowej („gwiezdna góra“)³⁷, początkowo, w 1945 r., stosowano nazwę Gwiedzno.

37. „Szczurza G.” (*Rattenberg*) – na polach Chojny³⁸.

38. *Wahlberg* (dziś Wkrzany), (SNG) – przys. na płd. od Chojny, z pocz. XIX w.; nazwa od nazwy polnej³⁹.

39. Schönberg (Kaliska), (SNG) – przys. Godkowa; 3,5 km na płd. od Chojny, z pocz. XIX w.; w pierw nazwa terenowa⁴⁰.

40. „Kacerska G.” (*Kötter Berg*), 1886 – za Bramą Barnkowską w Chojnie; związana z waldensami⁴¹.

41. „Żwirowe Góry” (*Kiesberge*) – na Barnkowskim Polu k. Chojny⁴².

42. Lisia G. (*Voss Berg, Fuchsberg*) – wys. 69,5 m n.p.m., na lewo od drogi z Chojny do Mętna, 1714/1724, 1824⁴³, tuż na zach. od Wkrzan, przysiółka Chojny, 1913 (M nr 1486; BS, 249).

³⁷ Kuchta, *Was uns die Königsberger Flurkarte erzählt...*, s. 66; H. Kieselbach, *Königsberg-Neumark. Ein Osterspaziergang durch heimatliche Floren*, „Königsberger Kreiskalender” 1981, s. 150.

³⁸ Kuchta, *Was uns die Königsberger Flurkarte erzählt...*, s. 156.

³⁹ H. Berghaus, *Landbuch der Mark Brandenburg... in der Mitte des 19. Jahrhunderts*, Brandenburg 1856, Bd. III, s. 388; Kuchta, *Was uns die Königsberger Flurkarte erzählt...*, s. 66.

⁴⁰ Kuchta, *Was uns die Königsberger Flurkarte erzählt...*, s. 66.

⁴¹ P. Schwarz, *Die Ketzerdörfer im Königsberger Kreis*, „Die Neumark“ 1, 1924, s. 17.

⁴² Kieselbach, *Königsberg-Neumark...*, s. 153

⁴³ A. Kehrberg, *Erlauterten historisch...*, s. 14; Neumann, *Versuch...*, s. 124

43. *Wilhelmsberg* (Wilkoszyce), (SNG) – osada z pocz. XIX w. na wzniesieniu na polach Chojny⁴⁴.
44. „Karpatki” (*Karpaten*) – „wzgórza 2 km od wsi Czartoryja” (KU), zob. nr 58.
45. *Femers Berg* – wys. 73,4 m n.p.m. – na płn. zach. od Godkowa, 2,5 km na wsch. od Mętna w lasku, na płd. od Wkrzan, 1913 (M nr 1558; BS, 582).
46. Racza G. (*Krebs Berg*) – na płn. od stacji w Godkowie, powyżej *Struwe Berge*, poniżej kolei u płd. skraju lasu *Hohen Tanger*, 1913 (M nr 1558; BS, 370).
47. *Struwe Berge* (BS) – na wsch. od przystanku kolejowego w Godkowie, w lasku, 1,5 km na płd. zach. od Jelenina (M nr 1558).
48. „Strażnicza G.” (*Warten Berg*) – wys. 93,2 m n.p.m., zalesiona, 1,6 km na zach. od Godkowa, tuż przy drodze do Mętna (M nr 1558).
49. *Dorfphulberg* – 400 m na zach. od stacji w Godkowie⁴⁵.
50. „Wróbla G.” (*Sperlings Berg*) – w Godkowie⁴⁶.
51. *Spiegberge* – 30-morgowe pole na płd. wsch. od Barnkowa⁴⁷.
52. „Mennicze Góry” (*Münzen Berge*) – zalesione wzgórza o wys. od 47 do 108 m n.p.m., na płn. od osady Graniczna, 2 km na płd. zach. od Kamiennego Jazu, tuż przy granicy dawnej Nowej Marchii (M nr 1485, 1559; BS, 725 błędnie: *Mülzen Berge*).
53. „Bracka G.” (*Braatzke Berg*) – we wsch. części pól Barnkowa⁴⁸.
54. „Pańska G.” (*Herrenberg*) – pole w płn. części pól Barnkowa; może ślad po rodach rycerskich *Schwanenberg-Fiddichow* mających tu jeszcze w 1330 r. siedzibę⁴⁹.
55. „Wężownice” (*Schlangenberg*) – na polach Barnkowa⁵⁰.
56. „Młyńska G.” (*Mollerberg, Müller Berg*) – na polach na płd. wsch. od Barnkowa⁵¹.
57. Jasne Góry (*Heller Berge*) – wys. 80 m n.p.m., zach. część lasu Karpaty (*Karpaten*), na płd. zach. od Rosnowa, 1913, 1,5 km na płd. wsch. od Czartoryi (M nr 1558; BS, 166).
58. Babia G. (*Papen Berg*) – wys. 97,7 m n.p.m., nieco na zach. od Rosnowka, 1,4 km na płd. od Rosnowa (M nr 1558; BS, 735).
59. Wisielcza G. (*Galgen Berg*) – wys. 83,2 m n.p.m., 1,5 km na płd. wsch. od centrum Trzcńska-Zdroju, 500 m na płd. wsch. od dworca kolejowego w Trzcńsku, 1913 (M 1558; KU; BS, 491).
60. Lisica (*Fuchs Berg*) – wys. 78,5 m n.p.m., na płd. wsch. od stacji w Trzcńsku-Zdroju, 1,5 km na płn. wsch. od Klasztornego (M 1558; BS, 250).
61. Grodzisko (*Burgwall*) w Trzcńsku-Zdroju. Werbenowie z Trzcńska w 1489 r. mieli ogród *Borckwald* na wyspie jez. Miejskiego (*in der See vor der Stadt*), ogrody *Berckwald* potwierdzono w 1503 r. im. dawnym zasadzcom – sołtysom⁵².
62. „Słoński Gród” (*Sonnenburg*) – pamiętka po opuszczonej już w 1307 r.

⁴⁴ Kuchta, *Was uns die Königsberger Flurkarte erzählt...*, s. 60.

⁴⁵ C. Gahlbeck, *Zisterzienser...*, s. 532.

⁴⁶ „Kreis-Kalender Königsberg“ 1972, s. 55.

⁴⁷ Helmchen, *Die Flurnamen...*, s. 57.

⁴⁸ Tamże, s. 1, 55.

⁴⁹ Tamże, s. 55.

⁵⁰ Tamże, s. 55.

⁵¹ Tamże, s. 57.

⁵² CDB XIX, s. 101; *Regesta Historiae Neomarchicae*, hg. v. K. Kletke (Teil II), „Märkische Forschungen” 1868, Jg. XI, s. 382.

wsi zamkowej, zamek na płn. wsch. od Trzcńska-Zdroju; w związku z tym 1,5 km na płd. wsch. od miasta rynnowe jez. Słoneczne (Słońskie; *Sonneburger See*, *Sonnenbergische See*). W 1307 r. margrabiowie brandenburscy sprzedali miastu las *Sonnenburg* z ziemią orną poza granicami wsi (*extra metas eiusdem deserze ville Sonnenburg*)⁵³.

63. *Hohe Gat* – wys. 85,7 m n.p.m., w granicach Nowej Marchii, tuż przy drodze Lotweg, 2,8 km na wsch. od Strzeszewa (M nr 1559).

64. „Kogucia G.” (*Kikerikihahnsberg*) – k. jez. Czyste, 10 km na płn. wsch. od Trzcńska-Zdroju⁵⁴.

65. Piekielne Góry (*Höllenberg*) – wys. 100,7 m n.p.m., zalesione wzgórze na wsch. od Osieczka (*Neuhof*), przysiółka Stołecznej (M nr 1559; BS, 339).

66. *Kike Berg* – wys. 112,8 m n.p.m., 700 m na płd. zach. od Gogolic (BS, 663).

67. *Kloppberge* – 2,7 km na płd. wsch. od Góralic, na granicy z Dobropolem⁵⁵.

68. Zięba (*Finken Berg*) – wys. 113,9 m n.p.m., na płd. Zach. od jez. Jaglica, 1,2 km na zach. od Gogolic (BS, 520). Obecnie opodal, na płd. zach. osada Ziębin (*Wilhelmshöhe*), która wzięła polską nazwę od nazwy wzgórza!

69. „Maślana G.” (*Butterberg*) – 1 km od Piaseczna, na lewo przy drodze polnej do Chelmu z legendą o diable⁵⁶.

70. Cichowo (*Dicker Berg*) – wys. 96 m n.p.m., 1 km na płn. od Narostu, na płn. wsch. od osady Wilcze (M 1559; BS, 76).

71. *Hanseberg* („góra Hansa”, może pierw-

szego soltysa?)⁵⁷, dziś Krzymów (SNG) – kolonizacyjna wieś niemiecka, w 1337 r. *Hansbergh*, powstała obok wcześniejszej pomorskiej wsi *Crimowe* (1270 r.), potem opuszczonej.

72. Straszne Góry (*Höllenberg*) – wys. 61 m n.p.m., na płd. wsch. od Grabowa, tuż przy lesie, przez który płynie *Höllenfliess*, 1,6 km na płn. od Krzymowa (M 1558; BS, 428).

73. Winnogóra (*Wein Berg*) – wys. 57,5 m n.p.m., tuż na wsch. od zabudowań Krzymowa (M 1558; BS, 490).

74. Koronie Góry (*Kronen Berge*) – wys. 38,4 m n.p.m., na płd. od zbiegu dróg Krzymów–Chojna–Grabowo, w lasku, na płd. od *Hollen Fliess*, 1 km na płn. wsch. od Krzymowa (M 1558; BS, 212).

75. Wisielcze Góry (*Galgen Berge*) – wys. 115 m n.p.m., w płn. krańcu Lisiego Lasu, 1,3 km na wsch. od Krzymowa, 1913 (M nr 1558; BS, 490).

76. Grodzisko (*Burgwall*) nad Mątnicą – przy drodze z Chojny do Krzymowa grodzisko k. jez. Krzymowskiego, wspomniane już w 1332 r. 10 maja 1394 r. miasto toczyło o nie spór z rodem Sydowów: miasto ma prawo do ziemi między Mątnicą a Rurzycą i do ziemi *Borchwall*, która okala nowy rów i jez. Krzymowskie⁵⁸. Na pocz. XVIII w. na polach Chojny miejsce na prawo od drogi z Chojny do Krzymowa, obok łąki młyńskiej z wałami, fosą, studnią i resztkami gruzu kamiennego, z rudera będącą reszt-

⁵³ CDB XIX, s. 69.

⁵⁴ „Königsberger Kreiskalender” 1940, s. 134.

⁵⁵ C. Gahlbeck, *Zisterzienser...*, s. 1022.

⁵⁶ „Königsberger Kreiskalender” 2004, s. 114.

⁵⁷ Chociaż była próba wyprowadzania członu Hans od pomorskiego słowa wiąz („góra wiązów”), E. Mucke, *Die slavischen Ortsnamen...*, s. 149.

⁵⁸ R. Reiche identyfikował go jednak z zamkiem w mieście zniszczonym w 1348/9 (tenże, *Bau- steine...*, s. 130).

- ką grodu z fundamentem kamiennym⁵⁹. Ok. 80–90-morgowy *Burgwald* został oznaczony na mapie z 1779 r.⁶⁰ *Ringwall* na płd. od Garnówka (M nr 1558) o średnicy 60 m, z ceramiką wczesnośredniowieczną⁶¹.
77. Kurza G. (*Hühner Berg*) – wys. 142,1 m n.p.m., zalesiona, 3 km na zach. od Krzymowa, na płn. zach. od Kuropatnik (M nr 1557; BS, 232), miejscowości, która wzięła od niej polską nazwę (niem. *Hanseberger Jagdschloss*). To jednak Wrzos – wzgórze w lesie między Krzymowem a Piaskiem, na zach. od Kuropatnik i na płd. od Małego Radunia (polska M 25/1981, nr 350.42).
78. Wzgórza Krzymowskie (*Wildheide Berge*), (BS, 504) – wys. od 159 do 166,5 m n.p.m., z najwyższą kulminacją Zwierzyniec, między Raduniem a jez. Ostrów, na płd. zach. od Krzymowa, na płd. wsch. od Kuropatnik, w Puszczy Piaskowej⁶².
79. Zwierzyniec, góra – wys. 166,5 m n.p.m., kulminacja Wzgórz Krzymowskich⁶³.
80. Pucie Góry (*Pütt Berge*) – wys. 152,3 m n.p.m., na płd. wsch. od Wzgórz Krzymowskich (M nr 1557; BS, 366).
81. *Kieck Berge* – wys. 53 m n.p.m., w Lisim Borku (*Fuchs Tanger*), na płn. od Stoków (M nr 1558).
82. „Jałowiecka G.” (*Ginsterberg*) – w Raduniu, na płd. wsch. od Koboldsbergu, na zach. od drogi do Krzymowa, porośnięta jałowcem⁶⁴.
83. *Schmiltberge* – w Raduniu przy drodze Schwidelweg, na płd. od drogi do Piasku⁶⁵.
84. „Armatnia G.” (*Kanonenberg*) – w Raduniu, przy Schwidelwegu; na jej skraju w 1919 r. ustawiono lawetę karabinu maszynowego⁶⁶.
85. *Shäferberge* – w Raduniu, na płd. od drogi do Lubiechowa⁶⁷, zob. Pobjowisko (nr 119).
86. „Borsuczka G.” (*Dachs Berge*) – w Raduniu, między „Krzaczastą G.” (nr 87) a Odrą⁶⁸.
87. „Krzaczasta G.” (*Strauchberge*) – w Raduniu, na płn. od drogi do Krajnika, na wsch. od „Wiatracznej G.” (nr 90)⁶⁹.
88. Grodzisko (*Burgwall*) – w Raduniu, przy Odrze, na wsch. skraju wsi z resztkami palisady⁷⁰.
89. Szlachetka (*Edelmanns Berg*) – wys. 63,4 m n.p.m., między Raduniem a Piaskiem, 1 km na wsch. od Piasku (M nr 1557; BS, 441), Jodłowa G., 1951 (KU, ale n. nie wprowadzono).
90. „Wiatraczna G.” (*Mühlenberge*) – w Raduniu na wsch. od Mühlenwege, przysiółka na płn. wsch., dawniej wiatraczna⁷¹.
91. *Roter Berg* – w Raduniu, na wsch. od lasu *Abfindung*, na płd. od „Armatniej

⁵⁹ A. Kehrberg, *Erlauterten historisch...*, s. 15.

⁶⁰ R. Reiche, *Bausteine...*, s. 128.

⁶¹ B. Krüger, *Die Kietzsiedlungen im nördlichen Mitteleuropa*, Berlin 1962, s. 21. Grodzisko badane w 1970–1971, „Materiały Zachodniopomorskie” 1962, s. 525; 1970, s. 663; C. Gahlbeck, *Zisterzienser...*, s. 513.

⁶² L. Borchert, *Hanseberg*, „Die Neumark” 2, 1925, s. 28; L. Sarosiek, *Cedyński Park Krajobrazowy*, „Jantarowe Szlaki” 1992, nr 3, s. 15. Czy to Wildberge w Chojnie przy Mantelbruch w 1824 r. (G Neumann, *Versuch...*, s. 124)?

⁶³ L. Sarosiek, *Cedyński Park Krajobrazowy...*, s. 17

⁶⁴ „Königsberger Kreiskalender” 1977, s. 124.

⁶⁵ Tamże.

⁶⁶ Tamże.

⁶⁷ Tamże.

⁶⁸ Tamże, s. 125.

⁶⁹ Tamże.

⁷⁰ Tamże, 1982, s. 89.

⁷¹ Tamże 1977, s. 125.

G. “ (nr 84), na zach. od drogi Herrenweg⁷².
92. „Zimnica“ (*Winterberg*) – w Raduniu na pld. wsch. od „Armatniej G.“ (nr 84), na wsch. od Schwindelweg⁷³.

93. „Wałowe Wzgórze” (*Wallberg*) – nad Mglicą w Raduniu, dawniej grobla dla bydła i wozów⁷⁴.

94. „Winnogóra” (*Weinberg*) – ok. 50 m na pld. od pałacu w Raduniu⁷⁵.

95. „Zabójcza G.” (*Toter Berg*) – w Raduniu, na zach. od „Jałowieckiej Góry” (nr 82)⁷⁶.

96. „Krasnoludek” (*Koboldsberg*) – wys. 136,2 m n.p.m., 140 m na pld. wsch. od Radunia, w lesie, na wsch. od drogi do Krzymowa i na wsch. od przys. Radunia, na pld. zach. od Bładzima, na zach. od granic pól Krzymowa (M nr 1557)⁷⁷. Tuż przy zbiegu pól Radunia z polami Krajnika Górnego i Krzymowa, na polach kościelnych w 1683 r. był *Kurzer Kobboldt*, na mapie z XIX w. na pln. wsch. od Radunia przysiółek *Kobolds Berge*⁷⁸.

97. Glińska Kępa (*Lehmkamp*) – wzgórze, wys. 58 m n.p.m., 1,5 km na wsch. od Piasku (M nr 1557; BS, 135).

98. Piaskowa G. (*Sand Berge*) – wys. 26 m n.p.m., w pln.-zach. połąci Lubiechowskich Lasów, 3 km na pld. zach. od Piasku (M nr 1557, BS 337).

99. Lipianki (*Lindberge*), (KU) – w Wysokiej Puszczy, obok doliny *Bathetal*, w rejonie leśniczówki Smolnik, 4,5 km na wsch. od Bielinka (68 m), 3 km na pln. od Lu-

biechowa Dolnego (M nr 1557; BS, 246: Lipki)⁷⁹.

100. Długogóra (*Lange Berge*) – w Wysokiej Puszczy, na pld. zach. od Piasku k. Bielinka (wys. 36,5 m n.p.m.) (M nr 1557; BS, 107), Wielogóra (KU, niewprowadzona w trybie urzędowym).

101. Katarzyna (*Katharinen Berg*) – wys. 42,5 m n.p.m., nad kanałem Odry, od pln. zach. przylega do Lubiechowa Dolnego (M nr 1557; BS, 192); według legendy stał tu gród, czego śladem jest wał poza parkiem majątku, palisada przy jez. Bielinięckim w Dolinie Markocińskiej (*Markentuner Talschlucht*)⁸⁰.

102. *Papenberg* w Lubiechowie⁸¹.

103. Wisielcza G. (*Galgen Berg*) – między Lubiechowem Dolnym a Górnym, 400 m na pln. od drogi (M nr 1557), między nią a dolnym biegiem rz. Świergotki „Kozaczy Wzgórek” (nr 104).

104. „Kozaczy Wzgórek” (*Kosakenhügel*) – w Lubiechowie, między Wisielczą G. a dolnym biegiem rz. Świergotki (*Ochsengraben*) (M nr 1557)⁸².

105. Stoki – góra między jez. Ostrów a Mętno, na zach. od potoku Kalica (polska mapa M25/1981 nr 350.42). Brak nazwy niemieckiej?

106. Wygon (*Trift Berg*) – wys. 94,8 m n.p.m., 600 m na pln. od Mętna, ze stokami opadającymi do jeziora, wzgórze gro-

⁷² Tamże, s. 124.

⁷³ Tamże.

⁷⁴ Tamże, s. 125.

⁷⁵ Tamże.

⁷⁶ Tamże, s. 124.

⁷⁷ Tamże, s. 112, 124; L. Borchert, *Hanseberg...*, s. 28.

⁷⁸ H. Butow, *Aus der Matrikel...*, s. 124.

⁷⁹ K. Hueck, *Eine botanische Wanderung durch das Peetziger und Hanseberger Waldgebiet*, „Königsberger Kreiskalender” 1931, s. 86.

⁸⁰ „Königsberger Kreiskalender” 1956, s. 132, 153; 1997 s. 41; *Aus dem Tagebuch eines alten Lübbichow’erts*, „Königsberger Kreiskalender” 6, 1958, s. 6.

⁸¹ *Aus dem Tagebuch...*; „Königsberger Kreiskalender” 4, 1956, s. 153.

⁸² Tamże.

dowe, ok. 1 km na płn. od Mętna Małego, przy pld. brzegu jez. Mętno (M nr 1558)⁸³.

107. *Reihans Berg* – wys. 80,8 m n.p.m., tuż na płn. wsch., 0,6 km od Dolska (M nr 1558; BS, 755, błędnie *Reihaus*).

108. Królicza G. (*Kaninchen Berg*) – 700 m na płn. wsch. od Dolska (M nr 1558; BS, 222).

109. Ostrzyca (*Spitzer Berg*) – wys. 90 m n.p.m., 1 km na pld. zach. od Mętna (M nr 1558; BS, 327).

110. Żurawia G. (*Kranichen Berg*) – wys. 78,8 m n.p.m., na pld. zach. od Mirowa, 500 m na wsch. od Dolska, nieco na płn. od drogi do Dolska (M nr 1558; BS, 527).

111. „Piotrowe Wzgórze” (*Petersburg*) – wys. 42,5 m n.p.m., z najstarszym kościołem św. Piotra w płn.-wsch. części Cedyni (Mr 11), obok wzgórza grodowego (*Töpferberg*). Stwierdzono tu cmentarzysko szkieletowe z X–XIV w.⁸⁴ Własność cysterek od założenia klasztoru w XIII w., co stwierdzono dopiero w 1555 r.⁸⁵, na sztychu M. Meriana z 1650 r. błędnie określone nazwą *Salpetersberg*, zamiast *Sankt Petersburg*.

112. „Graniczna G.” (*Grenzberg*) – dawniej w łęgu cedyńskim przed regulacją w XIX w.⁸⁶

113. Garncarska G. (*Töpferberg*) – przylega od płn. do Cedyni, 300 m na płn. wsch. od kościoła⁸⁷, wzgórze grodowe, własność cysterek z Cedyni od powstania klasztoru w XIII w., co stwierdzono w inwentarzu z 1555 r.⁸⁸; świadectwa zajęć garncarskich ludności. Wzgórze Garncarskie w praktyce⁸⁹.

114. „Klasztorna G.” (*Klosterberg*) – ok. 400–600 m na płn. wsch. od kościoła w Cedyni, na pld. od Petersbergu; g. klasztorna ze stanowiskiem archeologicznym z X–XIV w.

114 a. „Dębogóra” (*Gross Eichberg*) – w Cedyni, 1,5 km na płn. wsch. od kościoła, na płn. od Parchnicy, na polach dawnej Parchnicy. Stwierdzono tu osady wczesnośredniowieczne⁹⁰.

114 b. „Maryjna G.” (*Marienberg*) w Cedyni, na której stała kaplica NMP, stąd jej nazwa, 1751⁹¹.

115. „Wiatraczna G.” (*Windmühlenberg*) – od pld. przylegała do zabudowań klasztoru Cysterek⁹².

116. „Kozacza G.” (*Kosakenhügel, Kosakenberg*) – na pld. od Cedyni, w XVIII w.⁹³

117. Góra Wisielców (*Galgenberg*) – na

Neumark, Frankfurt a. O., 1894, s. 189.

⁸⁷ Tamże, s. 11.

⁸⁸ C. Gahlbeck, *Zisterzienser...*, s. 222, 1061.

⁸⁹ *Cedynia i okolice poprzez wieki*, red. P. Migdalski, Cedynia–Szczecin 2013, s. 295.

⁹⁰ „Materiały Zachodniopomorskie” 1959, s. 549, 551 i n.; W. Łosiński, *Osadnictwo plemienne Pomorza (VI–X w.)*, Wrocław 1982; C. Gahlbeck, *Zisterzienser...*, s. 512, 1061.

⁹¹ J.C. Beckmann, *Historische Beschreibung der Chur-und Mark Brandenburg*, 1 Theil, Berlin 1751, s. 942.

⁹² E.E. Melcher, *Geschichte...*, s. 11.

⁹³ Tamże; P. Schwarz, *Aus neumärkischen Amter*, „Die Neumark” 1940, Nr. 2, s. 29.

⁸³ „Materiały Zachodniopomorskie” 1958, s. 463.

⁸⁴ Tamże, s. 448 i n.; 1971, s. 113 i n.; W. Łosiński, *Osadnictwo plemienne Pomorza (VI–X w.)*, Wrocław 1982, s. 201. Zwłaszcza zob. H. Malinowska-Łazarczyk, *Wstępne wyniki badań archeologicznych na stanowisku 2 w Cedyni w 1967*, „Materiały Zachodniopomorskie” 1967, XIII, s. 289–294, tejeż, *Wstępne wyniki w 1970*, „Materiały Zachodniopomorskie” 1970, s. 131 i n.

⁸⁵ C. Gahlbeck, *Zisterzienser...*, s. 222.

⁸⁶ E. E. Melcher, *Geschichte der nordwestlichen*

płd. od Cedyni⁹⁴.

118. „Łupkowa G.” (*Schiefenberg*) – w 1589 r. na pograniczu pół Cedyni i domeny cedyńskiej, w pobliżu styku z polami Osinowa i Rudnicy⁹⁵.

119. „Pobojowisko“ (*Schlachteberg, Schlaferberg*) – 800 m na płn. wsch. od Cedyni, przy drodze do Orzechowa w 1771 r.⁹⁶, ze stanowiskiem wczesnośredniowiecznym osady z IX–X w., na niej i polu Zillmer w Radostowie⁹⁷.

120. *Schnietzberg* – w Rudnicy zapewne jednak już w Bagnach Odrzańskich (*Oderbruch*) w 1758 r.⁹⁸

121. „Wiatraczna G.” (*Mühlenberg*) – na płd. od Cedyni, na polach Starej Rudnicy, na skraju łągi Odry, z olbrzymim głazem kamiennym⁹⁹.

122. Góra Czcibora – w Cedyni, na płd. zach. od miasta, przy drodze do Osinowa (mapa M 25/1981 nr 350.43). Element wzgórz zwanych Karpatami. G. nie miała nazwy niemieckiej, było to jedno ze wzgórz na tarasie Odry. Nazwa Czcibora jest poświadczona od 1959 r.¹⁰⁰

122 a. *Schützenberg*, na której wzniesiono

w 1895 r. pomnik poległych?¹⁰¹ Dziś wieża widokowa bez nazwy, czyli właśnie pomnik wojenny, znajduje się przy ul. Cmentarnej¹⁰².

123. „Karpaty Cedyńskie” – wzniesienia morenowe na płn. wsch. od przeprawy na Odrze w kierunku Cedyni. Nazwa stosowana zwyczajowo. Niedaleko nazwa Karpaty dla lasku 1,5 km na płn. wsch. od Starego Objezierza, bez nazwy niemieckiej (BS, 188).

124. „Szubieniczna G.” (*Galgen Berg*) – na płd. od Cedyni, w średniowieczu stała na niej szubienica¹⁰³.

125. „Osinowskie Górki” (*Niederwuttschen Bergen*) – lasek, własność cysterek z Cedyni do 1555 r., zapewne od początku XIII w.¹⁰⁴

126. „Winnogora” (*Wein Berg*) – domeny w Cedyni w (Starej) Rudnicy w 1707 r.¹⁰⁵

127. „Kacerska G.” (*Ketter Berg*) – wys. 102 m n.p.m., między Orzechowem a Cedynią (M nr 1627), ośrodek waldensów w XIV w.; jeszcze w XVIII w. *Ketzerberge*, stąd pobliskie wsie Objezierze, Rudnica, Żelichow, Siekierki, zwano „kacerskimi wsiami” (*Ketzerdörfer*)¹⁰⁶ – *Keller Berge*.

128. *Grüneberg* (dziś Golice) – tyle, co „zielona góra”, wieś z XIII w. znana od XIV w. (*Grunenberch*), z nazwą zapewne kolo-

⁹⁴ E.E. Melcher, *Geschichte...*, s. 211.

⁹⁵ Tamże, s. 38.

⁹⁶ C. Gahlbeck, *Zisterzienser...*, s. 538.

⁹⁷ „Materiały Zachodniopomorskie” 1959, s. 549, 552; 1968, XIV, s. 799 i n.; W. Łosiński, *Osadnictwo plemienne...*, s. 202, 220; C. Gahlbeck, *Zisterzienser...*, s. 220, 224.

⁹⁸ *Das Oderbruch*, I, Berlin 1936, s. 201.

⁹⁹ *Neumärkische Findlinge*, „Brandenburg” 5, 1927, s. 95.

¹⁰⁰ P. Migdalski, *Nazwy jako środek kreowania mitu ziem odzyskanych na przykładzie Rejonu Pamięci Narodowej Cedynia–Gozdowice–Siekierki*, w: *Nazwa dokumentem przeszłości regionu*, red. J. Nowosielska-Sobel, G. Strauchold, W. Kucharski, Wrocław 2010.

¹⁰¹ *Cedynia i okolice...*, s. 209.

¹⁰² O czym poinformował mnie P. Migdalski 27.06.2013.

¹⁰³ E.E. Melcher, *Geschichte...*, s. 211.

¹⁰⁴ C. Gahlbeck, *Zisterzienser...*, s. 223.

¹⁰⁵ E.E. Melcher, *Geschichte...*, s. 60.

¹⁰⁶ U. Wesche, *Zur Geschichte des Amtsbezirks Wrechow, Umfassend die Dörfer Wrechow, Zachow und Altenkirchen im Kreise Königsberg, Hachenburg (Merseburg) 1935*, s. 7, 55; P. Schwarz, *Die Ketzerdorfer...*, s. 63; „Königsberger Kreiskalender“ 1956, s. 93.

nizacyjną, czyli przeniesioną przez osadników z Zachodu, nieoddającą jej położenia.

129. „Ostrzyca” (*Spitz Berg*) – wys. 82 m n.p.m., na płn. wsch. od Orzechowa, 1913 (M 1627).

130. Winnogóra (*Wein Berg*) – w Orzechowie, przy granicy z polami Czachowa¹⁰⁷.

131. „Skrzynna Góra” (*Kistenberg*) – k. majątku w Orzechowie, wg ludowej tradycji nazwa od postaci skrzyni (niem. *Kiste*), jednak zdaniem badacza należy ją raczej wyprowadzać od *Kissinen*, Chyżan – ludu słowiańskiego z okolic grodu *Kissin* (Kcyń), sąsiadującego z Rugianami i Redarami, przeniesionego w okolice Chojny¹⁰⁸. Dobrze skądinąd znanych Chyżan, żadną miarą z okolicami Chojny nie można kojarzyć.

132. „Kamienne Wzgórze” (*Steinberg*) – w 1589 r. na pograniczu pół Cedyni z Trutwiniec i w lesie k. Orzechowa¹⁰⁹. Może to wzgórze nr 133?

133. „Dzicze” (*Wildheide Berge*) – w 1643 r. na polach między Czachowem a Orzechowem, według kroniki kościelnej z ok. 1780 r. „pogański grób” (kurhan) *Wildenberge* między Wielkim a Małym jez. Wierchłąd w Orzechowie; również w latach 1730 i 1746 przekazy o pogańskim miejscu kultowym¹¹⁰.

¹⁰⁷ U. Wesche, *Zur Geschichte...*, s. 7.

¹⁰⁸ Tamże, s. 3.

¹⁰⁹ E.E. Melcher, *Geschichte...*, s. 38; U. Wesche, *Zur Geschichte...*, s. 55. W XVIII w. u J.C. Beckmanna spotykamy uwagę, że prehistoryczne kamienne kręgi na wzgórzach między domeną a Golicami nazywano *Steinberge* (Kamiennymi Wzgórzami), za: *Historische Beschreibung...*, s. 356; J. Kościelna, *Cedynia w Kronice Augustina Kehrberga*, w: *Cedynia i okolice...*, s. 175.

¹¹⁰ U. Wesche, *Zur Geschichte...*, s. 5.

134. „Dębogóra” (*Hohe Eichberge*) – w 1778 r. k. Trutwińca¹¹¹ i to chyba *Eichenberg* na płd. wsch. od Cedyni¹¹².

135. „Wysoka G.” (*Hohen Berg*) – w 1589 r. na granicy płd.-wsch. pół Cedyni k. Trutwińca¹¹³.

136. „Babiniec” (*Babbert*) – w 1778 r. wzgórze k. Trutwińca¹¹⁴ (SchM 105). Zob. jez. Babica (*Gross i Klein Babbert*) k. Narostu¹¹⁵.

137. „Czerwoniec” (*Rote Berge*) – w 1778 r. gdzieś k. Trutwińca¹¹⁶.

138. Garncarska G. (*Toppenberg*), (BS, 130) – wys. 54,1 m n.p.m., k. drogi kolejowej Trutwiniec–Zaborzyce, na płn. zach. od Siekierk, opodal ujścia Młynnika (*Mühlenfliess*) do Odry na jego lewym brzegu (M 1627-8)¹¹⁷.

139. „Jęczmienna G.” (*Grosser Gerstenberg*) – k. Trutwińca w 1778 r.¹¹⁸

140. „Jastrzębia G.” (*Habichts Berg*) – w 1778 r. k. Trutwińca¹¹⁹.

141. *Metz Berg* – wys. 57,6 m n.p.m., w 1778 r. dwie: duża i mała góra o tej nazwie (*Gross i Klein*) k. Trutwińca¹²⁰, na płn. od Siekierk, 1925 (M nr 1628).

142. „Bednarska G.” (*Böttcher Berg*) – w Siekierkach¹²¹.

¹¹¹ R. Schmidt, *Der Müller vom Eichhorn*, „Königsberger Kreiskalender“ 8, 1938, s. 105.

¹¹² „Königsberger Kreiskalender“ 1965, s. 151.

¹¹³ E.E. Melcher, *Geschichte...*, s. 38.

¹¹⁴ R. Schmidt, *Der Müller...*, s. 105.

¹¹⁵ E. Rymar, *Z dawnych dziejów przyodrzańskiej Nowej Marchii*, Chojna 2012, s. 43, 45, 46.

¹¹⁶ R. Schmidt, *Der Müller...*, s. 105.

¹¹⁷ T. Zimmermann, *Die Eichholrn-Mühle*, „Kreis-kalender Königsberg”, s. 13.

¹¹⁸ R. Schmidt, *Der Müller...*, s. 105.

¹¹⁹ Tamże.

¹²⁰ Tamże.

¹²¹ [L.] B[orcher]t, *Das Schweigende Dorf*,

143. „Szubieniczna G.“ (*Galgen Berg*) – k. Siekierok¹²².

144. „Mała Górka” (*parva monte*) – w Siekierkach, nadana wraz ze wsią cysterkom z Cedyni w 1355 r.¹²³

145. Spitzenberg – leśnictwo w Łysogórkach¹²⁴.

146. „Siekiercze Góry” (*Zäckericker Berge*) – między Łysogórkami a Rudnicą, pokryte lasem dębowym, ciągnące się po Garncarskie Góry (*Toppenberge*), należały w XVI w. do joannitów z Golic.

147. „Zamkowa G.” (*Schlossberg*) – 1,2 km na płn. zach. od Gozdowic, widoczne ślady po rozbójniczym zamku rodu Gustebiese z Gozdowic, którego przedstawiciele – według legend – napadali na kupców odrzańskich w XV w.¹²⁵

148. „Piwniczne Góry” (*Keller Berge*) – wys. 97,1 m n.p.m., przy jez. Dobre Wąskie (*Klein Döbber*), 1,5 km na płn. wsch. od Starego Objezierza (M nr 1629; BS, 660). Nazwa stosowana przez ludność zapewne powinna brzmieć: *Ketter Berge*, a to ma związek z waldensami, którzy mieli w Starym i Nowym Objezierzu swój ośrodek w XIV–XV w.¹²⁶

149. *Mühlberg* (dziś Młynary), (SNG) – osada 5,5 km na płn. od Morynia, niezna na przed XIX w.

150. „Stolec” (*Stolzenburg*) – zamek na półwyspie jez. Morzycko, 300 m na płn. od Morynia, wzniesiony w 1368 r. i opuszczony już na początku XV w. Potem ruina

znana jako *Schlosswall* (M nr 3152).

151. *Elzenberg* – przy jez. Morzycko¹²⁷.

152. *Spittelberg* – w Moryniu między ulicami daw. Kościelną i Szeroką¹²⁸.

153. „Źródłana” (*Spring Berg*) – wys. 150 m n.p.m., na zach. od Łaziszcza, ze źródłami cieku płynącymi z jez. *Springsee* do Słubii¹²⁹.

154. *Pascheberg* – płn. część cmentarza w Moryniu po jez. Morzycko¹³⁰.

155. „Szubieniczna G.” (*Galgenberg*) – w Moryniu, przy płd. krańcu *Kugelgrund*, na lewo od drogi do Bielina¹³¹.

156. *Lietzegöricke* (Stare Łysogórki), (SNG) – w pierw *Lytegöriken* (1335 r.), *Glitzick Gorikin* (1337 r.), *Lutzgorike* (1338 r.), hybryda dwuczłonowa – oznacza tyle, co „lyse górki”, albo „lisia góra”. Ludowa etymologia tłumaczyła, że na jednym końcu tej wsi ulicówki mieszkała rodzina Lietze, na drugiej – Göricke i to była wieś „od Lietzke do Göricke”. Obecna zabudowa to skutek wielkiego pożaru wsi z 1822 r. Wcześniej to zapewne dwie zrastające się wsie – pomorska *Lietze* i kolonizacyjna, niemiecka, *Göricke*¹³². Przypomina to w takim razie opuszczony „Krzymów” (*Crimowe*) i powstała obok wieś *Hanseberg* (dzisiejszy Krzymów).

157. *Luchberg* – na płd. od Słubi, w pewnej

„Königsberger Kreiskalender“ 5, 1930, s. 158.

¹²² Tamże.

¹²³ CDB XIX, s. 78.

¹²⁴ Knust, *Die Oberförsterei Lietzegöricke*, „Königsberger Kreiskalender“ 1983, s. 129.

¹²⁵ C. Gahlbeck, *Zisterzienser...*, s. 300.

¹²⁶ P. Schwarz, *Die Ketzerdorfer...*, s. 64.

¹²⁷ G. Krüger, *Mohrin, ein Anglerparadies*, „Heimatzeitung. Kr. Königsberg”, 6, 1955, Nr. 2, s. 1.

¹²⁸ O. Bein, *Aus der Stadtfeldmark Mohrin*, „Königsberger Kreiskalender” 16, 1968, s. 51.

¹²⁹ Tamże, s. 50.

¹³⁰ Tamże.

¹³¹ Tamże.

¹³² Sprawy nazwy szeroko zajmował się autor rozprawy *Versuch zur Erklärung der Entstehung des Namens Lietzegöricke*, „Kreis-Kalender f. den Heimatkreis Nm.” 25, 1979, s. 5–37.

odległości od Łysogórek¹³³.

158. Müggenburg (Brochucin), (SNG) – leśna osada, 5,5 km na płn. wsch. od Łysogórek, 6 km na płd. od Morynia, może teren opuszczonej wsi Konradsdorf znanej z XIV–XV w., należący po 1460 r. do joannitów z Golic, którzy po karczunku lasu w 1665 r. osadzili tu kilku kolonistów¹³⁴.

159. Winna G. (*Wein Berg*) – wys. 32,5 m n.p.m., zach. część Starych Łysogórek (M nr 1698; BS, 489).

160. „Dzicze” (*Wildenberge*) – w Moryniu, między stacją a *Butterfelder See*, nieco poza granicą miasta, przy Przyjezierzu¹³⁵.

161. *Schieferberg* – przy prawym brzegu Słubi, na płd. wsch. od Morynia¹³⁶.

162. „Zajęcza G.” (*Haselberg*) – część Morynia przy jez. Morzycko¹³⁷.

163. „Szczipaczka G.” (*Hecht Berg*) – k. jez. Morzycko, z nazwą od szczipaków¹³⁸.

164. *Driese Höhe* – wzgórek w parku miejskim w Moryniu¹³⁹.

165. *Mieren-Berg* – wys. 70,5 m n.p.m., na płd. od drogi Moryń–Bielin, na polach Morynia, 1 km na płd. od Gądna (M nr 1629; BS, 287). Od nazwy tej nazwano miejscowość Mierno na płn. od Witnicy.

166. „Lisia G.” (*Fuchsberg*) – w Byczym Łąkach k. Morynia¹⁴⁰.

167. *Schüttinsberg* – w Moryniu, tuż przy jazie na Słubi¹⁴¹.

168. „Siedmiu Braci” (*Siebenbrüderberg*) – wys. 61,4 m n.p.m., na płd. od Morynia,

na prawo od polnej drogi, 200 m na zach. od drogi do Czelina, 700 m od szosy Moryń–Czelin. Nazwa w związku z pewnym miejscowym podaniem ludowym¹⁴².

169. *Wilden Berg* – w 1734 r. w Naroście na goszkowskim polu¹⁴³.

170. „Dębogóra” (*Eich Berg*) – w 1734 r. na goszkowskim polu w Naroście, w 1815 r. – w Jeleninie¹⁴⁴.

171. „Okrażlica” (*Rollberg*) – k. Witnicy¹⁴⁵.

172. „Raczna G.” (*Krebs Berg*) – w 1812 r. na polach majątku Witnica¹⁴⁶.

173. „Ośła G.” (*Esels Berg*) – przy drodze z Witnicy do Otusza¹⁴⁷.

174. Grodzisko (*Burgwall*) – wysepka na jez. Otusz przy płd. brzegu i przy płd. brzegu jez. *Guthus-Wall* obok grodziska. Ślady grodu z legendą o zamku rycerskim¹⁴⁸.

175. „Lisica” (*Voss Berg*) – wys. 85,3 m n.p.m., 2 km na płd. od Witnicy i płn. wsch. od Niewierza (M nr 1629).

176. *Katten Berg* – przylega do płn.-zach. zabudowań Witnicy¹⁴⁹.

177. „Wapniczka” (*Kalkofen Berg*) – wys. 80 m n.p.m., 1 km na płd. od Witnicy.

¹⁴² Tamże; „Königsberger Kreiskalender” 1965, s. 97.

¹⁴³ Lichterfeld, *Chronik von Nordhausen mit einem anhang über Gellen*, Bad Schönfliess Nm. 1924, s. 17.

¹⁴⁴ Tamże; Lichterfeld, *Gellen*, „Königsberger Kreiskalender” 2, 1927, s. 92.

¹⁴⁵ A. Götze, *Die Vorgeschichte der Neumazrk*, „Schriften d. Vereins f. Geschichte d. Neumark“ H. 5, 1897, s. 24.

¹⁴⁶ R. Schmidt, *Die Wirtschaft eines neumärkischen Rittergutes im Jahre 1812*, „Königsberger Kreiskalender” 1930, s. 116.

¹⁴⁷ B[orcher]t, *Heimatbilder von Vietnitz*, „Königsberger Kreiskalender” 4, 1929, s. 81.

¹⁴⁸ Tamże, s. 74–81.

¹⁴⁹ Tamże.

¹³³ Tamże, s. 21.

¹³⁴ E.E. Melcher, *Geschichte...*, s. 134.

¹³⁵ O. Bein, *Aus der Stadtfeldmark...*, s. 51.

¹³⁶ Tamże.

¹³⁷ G. Krüger, *Mohrin...*

¹³⁸ Tamże.

¹³⁹ O. Bein, *Aus der Stadtfeldmark...*, s. 51.

¹⁴⁰ Tamże

¹⁴¹ Tamże.

178. „Pięknogóra” (*Schön-Berg*) – wys. 69 m n.p.m., na płn. wsch. od Witnicy, na płd. od Otusza (M nr 1629).
179. Wartenberg (Chełm Dolny), Hohenwartenberg (Chełm Górny) – wieś, najpierw jedna, znana od 1337 r. (Wardenbergh), może z nazwą przeniesioną z okolic Berlina?, po podziale znane od początku XV w.¹⁵⁰
180. „Chełmskie Góry” (Wardenbergischen Berge) – w 1505 r. zalesione z prawem wyrębu rodu rycerskiego v. Sydow¹⁵¹, zatem k. Chełmu (Wartenberg). Może najwyższym wzniesieniem Niebiańska Góra?
181. Niebiańska G. (*Himmel Berg*) – wys. 109,5 m n.p.m., 500 m na płn. od Chełma Górnego (M nr 1630; BS, 304).
182. „Zamkowa G.” (*Schlossberg*) – 1,5 km na płd. wsch. od Troszyna, przy drodze do Wysokiej, ze śladami ceglanej budowl¹⁵².
183. *Sparr Berg* – wys. 77,6 m n.p.m., 2 km na zach. od Mieszkowic (M 1699; BS, 791).
184. Winnogóra (*Wein Berg*) – wys. 60 m n.p.m., 500 m na płn. od Kurzycka (M 1699; BS, 490).
185. Boża G. (*Gottes Berg*) – wys. 45,8 m n.p.m., tuż na wsch. od Kłosowa (M nr 1699; BS, 54), związana z legendą o cysterskich mnichach¹⁵³.
186. Bagienna G. (*Moor Berg*) – wys. 13,8 m n.p.m., w środkowej. części Kłosowskich Łęgów, nad Kurzycą (M nr 1699; BS, 29).
187. „Wapienna G.” (*Kalkofen Berg*) – wys. 16,8 m n.p.m., na płd. od Wielopola, przysiółka Kłosowa (M nr 1699).
188. „Lekarska G.” (*Doktor Berg*) – k. Czeline¹⁵⁴.
189. *Kaffken Berg* – w Czelinie¹⁵⁵.
190. „Troszyńska G.” (*Trossinsberg*) – łąka, 5 km na płd. wsch. od Mieszkowic, 1,5 km na płd. wsch. od Troszyna, 3,5 km na płn. od Boleszkowic, na pograniczu z polami Boleszkowic, może ślad wcześniejszego osadnictwa, bo według legend to „stary Troszyn”, zatem obecna wieś, to nowa, kolonizacyjna¹⁵⁶ lub wzniesiona na nowym miejscu po zniszczeniach wojny trzydziestoletniej.
191. Winnogóra (*Weinberg*) – w Troszynie, k. jeziora¹⁵⁷.
192. „Wisielców G.” (*Galgenberg*) – na płn. wsch. od Czeline, na lewo od Mieszkowic, gdzie wedle legendy pochowany został ostatni templariusz Fryderyk von Alvensleben¹⁵⁸. Postać tego templariusza jest znana z dobrych źródeł. Jako preceptor tego zakonu na Niemcy i „Sławię” dysponował 21 kwietnia 1303 r. Lubanowem w ziemi bańskiej¹⁵⁹.
193. „Mieszkowickie Góry” (*Bärwalder*

¹⁵⁴ Tamże; Zellin, „Königsberger Kreiskalender“ 1982, s. 89.

¹⁵⁵ Tamże.

¹⁵⁶ Benn, Trossin, „Königsberger Kreiskalender“ 3, 1928, s. 35–37; *Die Kunstdenkmäler der Provinz Brandenburg*, Bd VII: *Kreis Königsberg*, Berlin 1928, s. 431; C. Gahlbeck, *Zisterzienser....*, s. 502, 1054.

¹⁵⁷ Benn, Trossin...., s. 37.

¹⁵⁸ „Brandenburg” 4, 1926, s. 294.

¹⁵⁹ *Pommersches Urkundenbuch*, Stettin 1934, Bd. VI, Nr. 4067.

Berge) – między Czelinem a Mieszkowicami¹⁶⁰.

194. *Kiliansburg* (dziś Orków) (SNG) – osada na grodzisku wczesnośredniowiecznym, 1 km na płd. zach. od miasta Boleszkowice, wśród błot, ze śladami osady z VI–X w. W 1912 r. spotykano tu jeszcze resztki rowów i gruzów¹⁶¹, też ceramikę niemiecką kolonizacyjną¹⁶². Nazwa („gród Kiliana”) niejasna. W XIV–XV w. Boleszkowice były własnością Uchtenhagenów, którzy mogli mieć zameczek (dom warowny) pod miastem, czego śladem być może był łąg *Haus Bruch*¹⁶³.

195. „Boleszkowicka G.” (*Fürstenfelder Berg*) – na terenie opuszczonego *Parnäkel* k. Troszyna¹⁶⁴.

196. „Grodziszczce” (*Burgwerder*) – na półwyspie przy płd.-zach. brzegu jez. Smolnica, ok. 4 km na płn. wsch. od wsi Smolnica¹⁶⁵.

197. „Olbrzymia G.” (*Hünekinsberg*) – pole, ok. 2 km na płd. wsch. od Smolnicy, ze znalezionymi kiedyś skorupkami popielnic, widocznie wczesnośredniowiecznych¹⁶⁶. Czyżby Góra Hunów?

198. „Kurza G.” (*Hühner Berg*) – wys. 54,4 m n.p.m., na płd. od Grzymiradza.

¹⁶⁰ „Kreiskalender Königsberg“, 2003, s. 115.

¹⁶¹ H. Wittlinger, *Untersuchungen zur Entstehungen und Frühgeschichte der neumärkischen Städte*, „Die Neumark“ H. 8, 1932, s. 81; H. Bütow, *Fürstenfelde Nm.*, Königsberger Kreiskalender 5, 1930, s. 148–154.

¹⁶² C. Gahlbeck, *Zisterzienser...*, s. 518.

¹⁶³ *Die Kunstdenkmäler der Provinz Brandenburg*, Bd VII: *Kreis Königsberg*, Berlin 1928, s. 390.

¹⁶⁴ *Der Parnäkel*, „Königsberger Kreiskalender“ 4, 1929, s. 81

¹⁶⁵ C. Gahlbeck, *Zisterzienser...*, s. 1002.

¹⁶⁶ Tamże, s. 511.

Indeks nazw

- „Akacyjowa G.” (*Akazienberg*) 2
 „Armatnia G.” (*Kanonenberg*) 84
 Babia G. (*Papen Berg*) 58
 „Babiniec” (*Babbert*) 136
 Bagienna G. (*Moor Berg*) 186
 „Bednarska G.” (*Böttcher Berg*) 142
 „Biedrzeńcowa G.” (*Pimpinellen Berg*) 26
 „Boleszkowicka G.” (*Fürstenfelder Berg*) 195
 „Borsucza G.” (*Dachs Berge*) 86
 Boża G. (*Gottes Berg*) 185
 „Bracka G.” (*Braatzke Berg*) 53
 „Chelmskie Góry” (*Wardenbergischen Berge*) 180
 Cichowo (*Dicker Berg*) 70
 „Cmentarna G.” (*Erdbeerberg*) 12
 „Czarci G.” (*Teufelsberge*) 31
 „Czarodziejska G.” (*Hexenberg*) 19
 „Czerwoniec” (*Rote Berge*) 137
 „Dębogóra” (*Gross Eichberg*) 114 a, 134, 170
 Długogóra (*Lange Berge*) 100
Dorfphulberg 49
Driese Höhe 164
 „Dzicze” (*Wildenberge*) 133, 160
Eich Berg „Dębogóra” 170
Elzenberg 151
Femers Berg 45
 Garncarska G. (*Töpferberg*) 113, 138
 Glińska Kępa (*Lehmkamp*) 97
 Góra Czibora 122
 Góra Wisielców (*Galgenberg*) 117
 Górki Krajnickie (*Berg Kolonie bei Hohenkränig*) 1
 „Graniczna G.” (*Grenzberg*) 112
 Grodzisko (*Burgwall*) 61, 76, 88, 174
 „Grodzisko”, „Grodziszczce” (*Burgwall*) 25, 29, 196
Grüneberg (dziś Golice) 128
Hanseberg („góra Hansa”) 71
Hedwigsberg (dziś Kipica) 35
Hohe Eichberge „Dębogóra” 134
Hohe Gat 63
Hohenkräniger Hinterlos 5
 Hohenwartenberg (Chełm Górny) 179
 „Jałowcowe Góry” (*Wacholder Berge*) 10
 „Jałowiecka G.” (*Ginsterberg*) 82
 Jasne Góry (*Heller Berge*) 57
 „Jastrzębia G.” (*Habichts Berg*) 140
 „Jęczmienna G.” (*Grosser Gerstenberg*) 139
 „Kacerska G.” (*Ketter Berg*) 40, 127
Kaffken Berg 189
 „Kamienne Wzgórze” (*Steinberg*) 132
 „Kapłańska G.” (*Priesterberg*) 3
 „Karpatki” (*Karpaten*) 44
 „Karpaty Cedyńskie” 123
 Katarzyna (*Katharinen Berg*) 101
Katten Berg 176
Kieck Berge 81
Kike Berg 66
Kiliansburg (Orków) 194
 „Klasztorna G.” (*Klosterberg*) 114
Kloppberge 67
 „Kogucia G.” (*Kikerikihahnsberg*) 64
 Koronie Góry (*Kronen Berge*) 74
 „Kozacza G.” (*Kosakenhügel, Kosakenberg*) 116
 „Kozaczy Wzgórek” (*Kosakenhügel*) 104
Königsberg (Chojna) 22
 „Krasnoludek” (*Koboldsberg*) 96
 „Krowie Góry” (*Kuhberge*) 33
 „Królicza G.” (*Koninchenberg*) 32, 108
 „Krzaczasta G.” (*Strauchberge*) 87
 „Kurza G.” (*Hühner Berg*) 77, 198
 „Lekarska G.” (*Doktor Berg*) 188
 Lipia G. (*Lindberg*) 30
 Lipianki (*Lindberge*) 99
 „Lisia G.” (*Fuchsberg*) 166
 Lisia G. (*Fuchs Berg*) 18, 42
 „Lisica” (*Voss Berg*) 175
 Lisica (*Fuchs Berg*) 60

- Lietzegöricke* (Stare Łysogórki) 156
Luchberg 157
 „Łupkowa G.” (*Schiefenberg*) 118
 „Łysa G.” (*Kahlberg*) 17
 „Majówka” (*Maienberg*) 16
 „Mała Górka” (*parva monte*) 144
 „Maślana G.” (*Butterberg*) 69
 „Maryjna G.” (*Marienberg*) 114 b
 „Mennicze Góry” (*Münzen Berge*) 52
Metz Berg 141
Mieren-Berg 165
 „Mieszkowickie Góry” (*Bärwalder Berge*) 193
 „Młyńska G.” (*Mollerberg, Müller Berg*) 56
Müggenburg (Brochucin) 158
Mühlberg (dziś Młynary) 149
Niebiańska G. (*Himmel Berg*) 181
 „Okopna G.” (*Schantzenberg*) 7
 „Okrażlica” (*Rollberg*) 171
 „Olbrzymia G.” (*Hünekinsberg*) 197
 „Olbrzymie Góry” (*Riesenberge*) 11
Orków Kiliansburg 194
 „Osinowskie Górki” (*Niederwutzschen Bergen*) 125
 „Ostrzyca” (*Spitzberg*) 14, 109, 129
 „Osuwisko” (*Geschiebeberge*) 15
 „Ośla G.” (*Esels Berg*) 173
 „Pańska G.” (*Herrenberg*) 54
Papenberg 102
 „Parasolka” (*Schirmberg*) 8
Pascheberg 154
Peckberg 4
Piaskowa G. (*Sand Berge*) 98
 „Piaskowa Góra” (*Sandberg*) 20
Piekielne Góry (*Höllenberg*) 65
 „Pięknogóra” (*Schön-Berg*) 178
 „Pijawcza G.” (*Egelberge*) 21
 „Piotrowe Wzgórze” (*Petersburg*) 111
 „Piwniczne Góry” (*Keller Berge*) 148
 „Pobojowisko” (*Schlachteberg, Schlaferberg*) 119
Pucie Góry (*Pütt Berge*) 80
Racza G. (*Krebs Berg*) 46
 „Raczna G.” (*Krebs Berg*) 172
Reihans Berg 107
Renn Berg 13
Roter Berg 91
Schieferberg 161
Schmiltberge 83
Schnietzberg 120
Schönberg (Kaliska) 39
Schüttinsberg 167
Schützenberg 122 a
Shäferberge 85
 „Siedmiu Braci” (*Siebenbrüderberg*) 168
 „Siekiercze Góry” (*Zäckericker Berge*) 146
 „Sikorcze Góry” (*Specht Berge*) 9
 „Skrzynna Góra” (*Kistenberg*) 131
 „Słoński Gród” (*Sonnenburg*) 62
Sparr Berg 183
Spiegberge 51
Spittelberg 152
Spitzenberg 145
Sternberg (dziś Osowo) 36
Stoki 105
 „Stolec” (*Stolzenburg*) 150
Straszne Góry (*Höllenberg*) 72
 „Strażnicza G.” (*Warten Berg*) 48
Struwe Berge 47
 „Szczupacza G.” (*Hecht Berg*) 163
 „Szczurza G.” (*Rattenberg*) 37
 „Szubieniczna G.” (*Galgen Berg*) 124, 143, 155
Szlachetka (*Edelmanns Berg*) 89
 „Troszyńska G.” (*Trossinsberg*) 190
Wahlberg (dziś Wkrzany) 38
 „Wałowe Wzgórze” (*Wallberg*) 93
 „Wapienna G.” (*Kalkofen Berg*) 187
 „Wapniczka” (*Kalkofen Berg*) 177
Wartenberg (Chelm Dolny) 179
 „Wężownice” (*Schlangenberge*) 55
 „Wiatraczna G.” (*Mühlenberg*) 121
 „Wiatraczna G.” (*Mühlenberge*) 90
 „Wiatraczna G.” (*Windmühlenberg*) 115

- Wilden Berg* 169
Wilhelmsberg (Wilkoszyce) 43
Winna G. (*Wein Berg*) 27, 159
„Winnogora” (*Wein Berg*) 126
Winnogora (*Wein Berg*) 130
Winnogora (*Wein Berg*) 73, 184, 191
„Winnogóra” (*Wein Berg*) – Wynberch 28
„Winnogóra” (*Weinberg*) 94
„Wisielców G.” (*Galgenberg*) 34, 192
Wisielcza G. (*Galgen Berg*) 59, 103
„Wisielcza G.” (*Gerichtsberg, Galgen Berg*)
24
Wisielcze Góry (*Galgen Berge*) 75
„Wronia G.” (*Krahenberg*) 6
„Wróbla G.” (*Sperlings Berg*) 50
„Wysoka G.” (*Hohen Berg*) 135
Wygon (*Trift Berg*) 106
Wyzka (*Hohe Wall*) 23
Wzgórza Krzymowskie (*Wildheide Berge*)
78
„Zabójcza G.” (*Toter Berg*) 95
„Zajęcza G.” (*Haselberg*) 162
„Zamkowa G.” (*Schlossberg*) 147, 182
Zięba (*Finken Berg*) 68
„Zimnica” (*Winterberg*) 92
Zwierzyniec, góra 79
„Źródłana” (*Spring Berg*) 153
Żurawia G. (*Kranichen Berg*) 110
„Żwirowe Góry” (*Kiesberge*) 41